

Âşıkların Dilinde ‘Elma - Sevgili’ İlişkisi

Aziz AYVA*

Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya, TÜRKİYE

*Sorumlu Yazar

e-posta: azizayva@mynet.com

Geliş Tarihi : 25.11.2009

Kabul Tarihi : 10.12.2009

Özet

Elma, Türk halk edebiyatı ve folklorunda bir motif olarak bolluğun, bereketin, zürriyetin, yaşamın, sağlığın sembolü olarak sözlü ve yazılı kaynaklarda kullanılmıştır. Bu çalışmada da, âşık edebiyatının temsilcileri olan âşıkların/ozanların şiirlerinde sevgililerin fizikî özelliklerinin ifade edilmesinde renginden, şeklinden ve tadından dolayı elmanın bir benzetme unsuru olarak kullanılması ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: elma, âşık şiiri, âşık, benzetme sanatı (teşbih).

“Apple-Darling” Relation in The Sayings of Troubadours

Abstract

The apple which has been used in written and oral sources as a symbol of abundance, fertility, descendance, life and health is a motif in Turkish folk literature and folklore. The troubadours who are the representatives of troubadour literature have used the apple to describe the physical properties of the darlings in their poems as a simile item by using its color, shape and taste. And this study aims to show the usage of the apple in folk literature.

Key Words: apple, troubadour poems, troubadour, simile.

GİRİŞ

Türk halk edebiyatı ve folklorunda geniş bir yere sahip olan elma motifi değişik fonksiyonlarla karşımıza çıkmaktadır. Başta bolluk olmak üzere soyun devamlılığının, ebediliğin, gençliğin, güzelliğin, gücün, sağlığın, sevginin ve inancın sembolü olarak tasavvur edilmiştir. Anlatmaya dayalı türlerde bu özellikleriyle karşımıza çıkan elma, bir motif olarak diğer türlerde de koruna gelmiştir. Asıl konumuza geçmeden önce Türk halk edebiyatı ve folklorunda elmanın bir motif olarak nasıl görüldüğüne kısaca göz atalım:

- Halk edebiyatının hemen bütün türlerinde, mitolojide, inanmalarda, halk hekimliğinde elmanın bir motif karşımıza çıktığını söyleyebiliriz.

- Niçin elmayı soyarak, armudu sayarak yemeliyiz?

- Çocuk oyunlarında niçin elma deyince çık, armut deyince çıkma komutunu veririz?

- Anadolu ve Türkistan sahası Türk halk hikâyelerinde/destanlarında kahramanların doğumu bir dervişin verdiği elmanın yenmesi sonucunda gerçekleşmektedir. Aynı metinlerde kahramanın en büyük yardımcısı olan at da, evdeki cılız atın bu elmanın kabuğunu yemesi sonucunda doğmaktadır.

- Manas Destanı’nda Yakup Han karısı Cıyırıcı Hatun’un bir erkek evlât doğurmamasını *elmalı yerde* yapıp yuvarlanmamasına bağlamaktadır.

- Aşıklık geleneğinde görülen bade içme yollarından birisi de âşığa rüyasında elma verilmesidir. Aşık Zülâli, Aşık Kul Sabri, Aşık Er Mustafa ve Aşık Ummanî aşıklıklarının rüyalarında kendilerine elma verilerek kazanmışlardır.

- Türk masal ve efsanelerinde Hz. Hızır’ın çocuk sahibi olmak isteyen çiftlere verdiği elma bir zürriyet sembolü olarak görülmektedir.

- Halk hekimliğinde; böbrek, karaciğer rahatsızlıkları, ekzama, romatizma, deri döküntüsü, cilt yaralarının tedavisi, şeker hastalığının tedavisi, sinirsel rahatsızlıklar ve sarılığın tedavisinde de elmanın kullanıldığını görüyoruz.

- Masalarda şehzadeler, dervişin verdiği elma sayesinde güç kazanıyor ve düşmanlarına korku veriyorlardı.

- Zümrüdü Anka masalında ölümsüzlük ilâcı olarak narın yanında bazı varyantlarda özellikle elmanın seçildiğini görüyoruz.

- Anadolu ağızlarında kullanılan; *yanıl, yusuף, söğüt, çiğit, yeşil papaz, kış yusuףu, şık osman, ferik, cebesiğmaz, alyanak, güz elması, yaz elması, hanım kız, şeker elma, tatlı elma, hünkâr, hüsnüyusuף*, vb. mahallî elma adlarının çokluğu ve çeşitliliği de Türk ad bilimi açısından ve Türk milletinin elma kültürünün zenginliğini göstermesi bakımından son derece önemlidir.

- Elmanın; sevgilinin güzelliklerinin sayılmasındaki ilk ipucunu da, “*Pembe yanah, al dudah*” şeklinde sorulan ve Türk düşünce sistemini yansıtan bir bilmece de buluyoruz. “Dal üstünde al yanak, inanmazsan ye de bak”, “Dal üstünde al yanak oğlan” ve “Dilberin yanağıdır, temmuz ayı çağıdır; vatanını sorarsan Amasya’nın bağıdır.” şeklindeki bilmeceelerde de sevgilinin yanağı elmaya benzetilmiştir.

- Elmanın Türk halk edebiyatı ve halk kültüründeki yeriyle ilgili olarak Işıl Altun’un, “Türk Halk Kültüründe Elma”, Esmâ Şimşek’in, “Ölümsüzlük İlâcı Elma” ve

“Türk Folklor ve Halk Edebiyatında Elma” adlı makaleleri bu arada anılabilir. Söz konusu makalelerde Altun ve Şimşek, masaldan inanmaya, türküden efsaneye halk edebiyatında elmayı irdelerken Şimşek ikinci makalesinde ölümsüzlük ilacı olarak mitolojide ve halk hekimliğinde elmanın izini sürmektedir. Rukiye Büyükoğuz da, “Halk Anlatmalarında Elma Motifi Üzerine Bir Araştırma” adlı (2004) yüksek lisans tezinde elma motifini incelemiştir.

Görüldüğü gibi elma Türk folklorunda ve düşünce sisteminde çok değişik amaçlarla bir motif olarak devamlılık gösteriyor.

Âşıkların Dilinde Elma

Divan Edebiyatı’nda görülün kalışmış benzetmeler (mazmun) halk edebiyatında da vardır. Buna göre âşıklar, sevgililerini anlatılırken *yeşil başlı ördek, inci diş, elma yanak, badem göz, kiraz dudak, keman kaş, sırma saç, selvi boy* gibi benzetmeleri sıkça kullanılmıştır. Sözlü gelenekte olduğu gibi yazılı kültürde de elmanın rengi ve şekli âşıkların şiirlerine konu yaptığı sevgilinin tasvirinde çeşitli söz sanatları çerçevesinde sıkça kullanılmıştır. XVI. Yüzyılın başlarında yazıya geçirilen Dede Korkut Hikâyeleri’nde Dirse Han, karısının güzelliğini soyluluğunu anlatırken ona “*Güz almasına benzer alma yanaklum*” diye seslenir. Yine, Kanlı koca Oğlu Kan Turalı Boyu’nda; Kanturalı, Selcen Hatun’un vasıflarını sayarken “*Kar üzerine kan tammış gibi kızıl yanaklum*” demektedir. Her iki ifade de yanak kelimesi sevgilinin güzelliğinin vasfı olarak tasvir edilmiş ve değişik şekillerde ve benzetmelerde ele alınmıştır. İlk ifade yanak renginden, şeklinden ve canlılığından/tazeliliğinden dolayı güz elmasına, ikincisinde ise kar üzerine damlamış bir damla kana benzetilmiştir. Bu ikinci ifade de de açıkça dile getirilmemiş bile olsa yanağın elmaya ilişkisini düşünebiliyoruz. Zira, Karacaoğlan’ın aşağıda incelemiş olduğumuz “Alma alma yanakları al gibi” mısrasıyla başlayan dörtlüğündeki, “Sandım kan damlamış karın üstüne.” ifadeleri bu görüşümüzü desteklemektedir. Bu da gösteriyor ki âşıklarımızın kullanmış olduğu bu kalıp ifadelerin tarihî-edebî metinlerimizde, kültür birikimlerimizde izleri vardır.

Farklı coğrafya ve farklı çağlarda yaşamış olan âşıklarımızın şiirlerinde sevgililerin tasviri yapılırken elma motifinin yaygın bir şekilde kullanıldığını görüyoruz. Âşıklar, söz konusu şiirlerinde elma motifini sevgililerinin yanağını tasvir ederken kullanmışlardır. Başka bir ifadeyle söylersek bu şiirlerde hemen daima yanak elmaya benzetilmiştir. Az sayıda şiirde ise bu benzerlik elma-göğüs arasında kurulmuştur. Halk hikâyesi anlatan âşıklar da sevgililerini anlatırken birtakım hazır kalıplardan yararlanmışlardır. Bu hazır kalıpların biri şöyledir:

*Aya diyer, sen doğma ben doğayım,
Güne diyer sen çıkma ben çıkayım,
Ayın on dördü gibi,*

*Yusuf Züleyha’nın yirmi dört güzelliğinin tamamı,
Onda hatm olunmuştu.*

*O elma yanak, billur bulak,
Baharda açan nergis çiçeği gibi tir tir titredir,
Sanarsın Allah ilk levh-i kalemi ona çalmıştı.*

İncelemiş olduğumuz şiirlerde; *kırmızı, kızıl, al* renkleriyle tanımlanan elmanın; sevgilinin çoğunlukla **yanak, göğsü** ve **yüzü** ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Bir şiirde ise atın gözü, sevgiliden aktarma yapılarak elmaya benzetilmiştir. Bu şiirlerde bir kültür birikimi olarak âşık şiirinin hazır söz kalıplarının yanında orijinal söyleyiş örnekleri de görülebilmektedir. Meselâ, **elma yanak** söyleyişi bu benzerlik ilişkisinin âşık şiirine mal olmuş bir kalıp ifadesi olmuştur. Yine, tersinden bir örnek verecek olursak, Anadolu ağızlarında kullanılan **alyanak** çeşidi elma da bu ilişkinin bir yansımasıdır. Başta teşbih olmak üzere, teşbihin tekâmül etmiş şekli diyebileceğimiz istiare (açık/kapalı), mecaz, mecaz-ı mürsel, kinâyeye, tenâsüp, teşhis gibi edebî sanatlarla sevgilinin tasvirinde elmanın şekli, tadı, rengi, cinsi ve türüyle âşıklara ilham olduğunu tespit ettik. Biz, konuyu ele alırken dikkatimizi, söz sanatlarının teknik özelliklerine/çeşitlerine vermek yerine sevgilinin tasviri esnasında elmanın ele alınışına vermeyi uygun görüyoruz. Yaklaşımımız elma ve sevgili ilişkisi üzerinde yoğunlaşacaktır.

Âşıkların Dilinde Elma-Sevgili İlişkisi

Başta âşıkların zirvesi diyebileceğimiz Karacaoğlan olmak üzere, Ercişli Emrah, Seyranî, Dadaloğlu, Silileli Sururî, Pir Sultan Abdal, Noksani’nin şiirlerinde ve türkülerdeki elma-sevgili ilişkisi üzerinde duracağız. Örnek dörtlüklerle/bentlerle bu ilişkiyi gösterelim:

Elma-Yanak İlişkisi

Alma alma yanakları al gibi,

Boyu uzar gider selvi dal gibi,
Seherde açılan gonca gül gibi,
Sandım kan damlamış karın üstüne. (Sakaoğlu, 2004: 411)

17. yüzyılın zirve âşıklarından **Çukurovalı Karacaoğlan**, şiirlerinde sevgililerinin peşine düşmüş, âdetta onları yağlı boya bir tablo gibi resmetmiştir. Yukarıdaki dörtlüğünde hayatı boyunca peşlerinden koştuğu sevgililerinden birini tasvir etmektedir. Ona göre sevgilisinin yanakları güzelliğinden şeklinden ve sağlıklı/canlı görünüşünden dolayı elmaya benzemektedir. Baştaki yineleme yoluyla da sevgilinin âdetta temel vasfının altını çizmektedir.

Hey ağalar ben bir hata işledim,
Gamı koydum, kasâvete başladım,

Alma deyi al yanağı dişledim,

İncitmişim dökülmesi diş ile. (Sakaoğlu, 2004: 408)

Karacaoğlan bu dördlüğünde sevgilisi karşısında kendini o kadar kaybetmiştir ki sevgilisinin *alma diye al yanağını dişlemiştir*. Burada da sevgilinin yanağı renginden ve canlılığından (sağlıklı oluşundan) dolayı elmaya benzetilmiştir.

Şan alsın da dostun bahçası, bağı,
Derilmiştir gülü, geçmiştir çağı,
Yusuf almasına dönmüş yanağı,
Onu öpmek değil, dişlemek gerek. (Sakaoğlu, 2004: 472)

Bu dördlükte de sevgilinin yanağı *Yusuf almasına* benzetilmiştir. **Karacaoğlan'ın** elmayı *Gürün, Yusuf, yânil* şeklinde adlandırmasına bakarak milletimizin elmayı adlandırmalarının da bu arada bir araştırma konusu olabileceğini belirtelim. Dördüncü mısradan hareketle *Yusuf alması'nın* tadının çok güzel olduğunu söyleyebiliriz. Zira âşığımız elmaya benzettiği yanağı öpmekle yetinmemekte, onun tadına da bakmak istemektedir.

Bir çift bülbül geldi, kondu çimene,
Başı yeşil, ayakları kırmızı.
Bal akıyor lisânından, lebinden,
Al yanaklar alma gibi kırmızı. (Sakaoğlu, 2004: 434)

Karacaoğlan sevgililerini tasvir etmeye devam ediyor. Kırmızı redifli bu şiirinde sevgilinin tasvirine elma gibi kırmızı yanaklardan başlaması da dikkat çekicidir. Yukarıdaki dördlüğünde benzetme sanatının bütün unsurları bulunmaktadır. Sevgilinin yanakları renginden dolayı elmaya benzetilmiştir. Karacaoğlan birçok şiirinde sevgilisinin yanağını elmaya benzetmiştir ki burada yanağın sıfatı olarak *ahın* kullanılması da pekiştirme yapmıştır.

İki bülbül geldi kondu dikene,
Başı yeşil ayakları kırmızı.
Şeker ezmiş dudağından diline,
Yanakları alma gibi kırmızı.

Benim yârim küçücüktür hastadır,
Şeker yemiş dudakları bestedir,
Ala gözler kara kaştan ustadır,
Yanakları alma gibi kırmızı. (Saraçoğlu, 1999: 423).

Karacaoğlan'ın çağdaşı **Ercişli Emrah** da, Karacaoğlan'ın yukarıdaki dördlüğünde olduğu gibi sevgilinin yanağını, renginden dolayı elmaya benzetmiştir. İki şiir arasındaki benzerlik âşıkların birbirlerinden etkilenmiş olabileceğini gösteriyor. Şimdilik bu konuya girmiyoruz.

Nazlı dilber isyanıma kalmaya,
Yanağın benzettim kızıl elmaya,
Bu âşık **Seyrânî** seni almaya,
Devlet âlişandan ferman getirdi. (Çatak, 1992: 142).

Develili Seyranî de âşıklık geleneğindeki bu orijinal benzetmeyi kullanmayı ihmâl etmemiş ve almaya ahdettiği sevgilisinin yanağını kızıl elmaya benzetmiştir. Bu arada elmanın renginden dolayı al, kırmızı, kızıl gibi değişik sıfatlarla adlandırıldığını da söyleyelim.

Nasıl medhedeyim söyle güzeli,
Elinde bergüzar gülünen oynar,
Alma yanak, kiraz dudak, diş sedef,
İspir ala gözler milinen oynar. (Sakaoğlu, 2004: 472)

Karacaoğlan yukarıdaki dördlüğünde, sevgilisini nasıl öveceğini bize sorarak istifham sanatı yapmış, sonra da onun güzelliğini saymaya başlamıştır. Üçüncü mısradan sevgilisinin yanaklarını elmaya, dudaklarını kiraza ve dişlerini de sedefe benzetmiştir. Bu benzetme kalıpları aynı zamanda âşık şiirinin mazmunlarıdır.

Dinleyin ağalar medhin eyleyim,
Elma yanaklımın, kara kaşlımın.
O gül yüzlerine kurban olayım,
Dal gerdanlımın da sırma saçlımın.

Noksânî de, Karacaoğlan gibi sevgilisini medhederken yanaklarını elmaya benzetmiş ve gelenekteki bu hazır söz kalıbından yararlanmıştı.

Penceresi parmaklı,
Şerife'm elma yanaklı,
İstedim de vermedin,
Kızın çok mu kıymatlı?

Sevgilinin yanaklarının elmaya benzetilmesi sadece âşık şiirinde değil, insanımızın tüm içtenliğiyle görüldüğü halk türkülerinde de karşımıza çıkmaktadır. Kütahya Tavşanlı yöresinden derlenmiş yukarıdaki türküde de Şerife'nin yanakları elmaya benzetilmiş ve kızını kendisine vermeyen kahramanımız kızın annesine sitemini dile getirmiştir.

Elmaydım indirdiler dalımdan,
Ayırdılar beni nazlı yârimden,
Kurtulsaydım şu zalimin elinden,
Bir ayrılık türküsünde de elmayla sevgili arasında ilişki kurulmuştur. Buna göre, dalından koparılan elmayla, yârimden ayrılan sevgili bir tutulmuştur.

Elma-Göğüs İlişkisi

Karacaoğlan sana vurgun,
Döşlerin elmadan dolgun,
 Sevindirdin beni bugün,
 İnşallah Cennet görürsün. (Sakaoğlu, 2004: 560)

Karacaoğlan bu dörtlüğünde sevgilisine seslenmektedir. Halk şiirinde sıkça kullanılan bu benzetme kalıbında Karacaoğlan, sevgilisinin göğüslerini âdeta elmaya karşılaştırma yaparak elmaya benzetmektedir.

Yârimin geydiği atlasın hası,
 Silindi gönlümün kalmadı pası,
Koynunda beslemiş Gürün alması,
 Memesin emerken ağz'ı rast geldi. (Sakaoğlu, 2004: 441)

Yukarıdaki dörtlükte de **Karacaoğlan** sevgilisinin göğüslerini, *Gürün alması*na benzetmektedir. Güründe yetişen Hünkar Elması özellikle kendine has doğal yağlı kabuğu ve lezzeti ile tanınır. Ülkemizin birçok yöresinde yetişen elmalara kıyasla da daha büyüktür. Hünkâr elmasının kokusu da tadına ayrı bir lezzet katar. Yağlı kabuğu sıkça yöre halkının şakalarına konu olmuştur. Sadece Gürün ve çevresinde yetişen bu elmanın namını duyan Karacaoğlan sevgilisinin göğüslerini de bu seçkin elmaya benzetmiştir.

Ak sayalar geyip karşımda durma,
 Çok yalan söyleyip yüzüme gülme,
Sevdiğim sinende kırmızı alma,
 Aceb elim sunsam berelenir mi? (Sakaoğlu, 2004: 425)

Karacaoğlan bu dörtlüğünde biraz da utanarak sevgilisine seslenmektedir. Aşık sevgilisinin sinesindeki göğüslerini kırmızı elmaya benzetmekte ve bu kırmızı elmaya elini uzatmak için âdeta izin istemektedir. Aşığımızın sınırları aşmamaya özen gösterdiğine de şahit oluyoruz.

Henüz dilber girmiş on üç yaşına,
 Çoğunu bend etmiş sırma saçına,
 Terlemiş memeler koynun içine,
Elma mıdır, turunç mudur, nar mıdır?
 (Akça, 1940, 29-30).

Silleli Surûrî de elma sevgili ilişkisinin dışında kalamamıştır. Surûrî'nin, birçok kişiyi kendine kul köle etmiş körpe sevgilisinin koynunun içinde terlemiş memelerinin ne olduğuna karar veremediğini görüyoruz. Bu dörtlükte aşığın, sevgilinin göğüslerini turunç ve narın yanında, ilk sırada sayılmasına dayanarak özellikle elmaya benzettiğini anlayabiliyoruz.

Yârimin zülüfû destedir deste,
 Verirler şâkirdi öğretir usta,
Bir alma getirdim, gümanım dostu,
 El sürüp koynunu aramadım ben.

Karacaoğlan ömrü boyunca güzellerin, sevgililerin peşinden koşmuş, onların türkülerini söylemiştir. Kavuşamadığı sevgililerinden birine hitaben söylediği, ona sitem ettiği şiirlerinden birinde âşık sevgilisinin koynunu bile arayamadığını, elini uzatamadığını sitemkâr bir üslûpla söylüyor. Bir önceki mısradaki *bir alma getirdim* deyişleri ve alt mısradaki *koynunu aradım* deyişleri arasında bir ilişki kurarak sevgilisinin göğüslerini elmaya benzettiğini söyleyebiliriz. Kendisine yüz vermeyen sevgilisini dostlarından kıskandığını anlıyoruz.

Benim yârim şu dünyada birinci,
 Aklımı başından aldı görüncü,
Almayı, ayvayı, narı, turuncu,
 Dördünü götüren dal incinir mi? (Sakaoğlu, 2004: 453)

Sevgilisinin dünyada birinci olduğunu, onu görünce aklının başından gittiğini dile getiren **Karacaoğlan** kapalı bir şekilde de olsa dört meyveyi sevgilisinin güzellik unsurlarıyla ilişkilendirmektedir. Hangi meyvenin hangi organı işaret ettiğini belirtmemekle birlikte biz şimdiye kadarki örneklerden hareketle yorumu sizlere bırakıyoruz. Kiminiz elma-yanak diyecek kiminiz elma-göğüs...

Karacaoğlan der ki: Bahçene girdim,
 Tomurcuk güllerin goncasın derdim.
 Sevdiğim, göğsünde dört nişan gördüm,
Bir elma, bir ayva, bir nar, bir kiraz.

Karacaoğlan yukarıdaki dörtlüğünde sevgilisinin bahçesine girdiğini, tomurcuk güllerin goncasını derdiğini ve onun göğsünde dört nişan gördüğünü söylemektedir. Bu nişanlar; elma, ayva, nar ve kirazdır. Genel olarak mısradaki göğüs elma, ayva ve nara benzetilmiştir.

Elma-Yüz İlişkisi

Dedim elma nedir dedi yüzümdür,
 Dedim sırma nedir dedi zülfümdür,
 Dedim zeytin nedir dedi gözümdür,
 Dedim daha var mı söyledi yoh yoh.
 (Saraçoğlu, 1999: 403).

Dedim ala nedir dedi gözümdür,
 Dedim şeker nedir dedi sözümdür,
Dedim elma nedir dedi (y)üzümdür,
 Dedim öpeyim mi söyledi yoh yoh. (Saraçoğlu, 1999: 188).

Yukarıdaki dörtlüklerde **Ercişli Emrah**, dedim-dedi tarzı koşma içerisinde sevgiliyle söyleşmekte, onun güzelliklerini sevgilisinin ağzından söyletmektedir. İlk dörtlüğün ilk mısrasında âşığımızın elma sorusuna karşılık sevgilisi Selvihan da *yüzümdür* şeklinde cevap vermektedir. İkinci dörtlükte de sevgilisinden, almaya benzettiği yüzünü öpmek için izin istediğini, ancak sevgilisinin izin vermediğini görüyoruz. Hemen bütün Türk dünyasında görülen âşıklık geleneğinde âşıkların dilinde yanak (yüz) elmaya benzetilmiştir.

Elma-Tazelik/Güzellik/Denklik İlişkisi

Almanın iyisin yüke tutarlar,

Çürük çarığın yabana atarlar,
Kız ile gelini bir mi tutarlar,
Yorma gelin yorma oğlan benimdir. (Sakaoğlu, 2004: 429)

Karacaoğlan bu dörtlüğünde ise elmanın iyisi ve çürüğü ile kız ve gelin arasında bir ilişki kuruyor. Nasıl ki elmanın iyisi makbulse, âşiğa göre de kız makbuldür. Burada da elma gençliğin, tazeliğin, canlılığın ve mahremiyetin izlerini taşımaktadır.

Yazın evvel baharında,
Teferrüçte gör almayı.
Yel esip yere düşmeden,
Budağında kır almayı.
Mevlâm öğmüş de yaratmış,
Mor menevşe boynun eğmiş,
Yavrumun elleri değmiş,
Al yüzüne sür almayı.

Perişan gönlüm perişan,
Almadır âşıka nişân,
Almasız yare kavuşan,
Ah eder anar almayı. (Sakaoğlu, 2004: 431)

Yukarıdaki dörtlüklere baktığımız zaman bir bütün olarak sevgilinin elmaya benzetildiğini görüyoruz. **Karacaoğlan** şiirin ilk dörtlüğünde, elmaya benzettiği sevgilinin taze baharında, yel esip yere düşmeden alınması gerektiğine işaret etmektedir. Yoksa, rakiplerle adı çıkan bir sevgili âşığın namına, şanına yakışmayacaktır.

Allah Allah desem gelsem,
Hakkın divanına dursam,
Ben bir yanıl alma olsan,
Dalında bitsem ne dersin?

Sen bir yanıl alma olsan,
Dalında bitmeğe gelsen,
Ben bir gümüş çövmen olsam,
Çeksem indirsem ne dersin?

Pir Sultan Abdal da yukarıdaki dörtlüklerinde elma-

sevgili ilişkisini işlemiştir. Aşık ilk dörtlükte sevgilisine dalında/yanında/hayatında bir elma olmak istediğini kendisinin buna ne diyeceğini sormakta; ikinci dörtlükte de sevgilisinden umudunu kesmiş olarak sevgilisinin, kendi dalında bir *yanıl alma* olmasını istemek ve olması hâlinde duyacağı huzuru, saadeti hissettirmektedir. Karacaoğlan'da da "Yanıl almam eğip durur dalımı" mısrasında geçen yanıl alma Anadolu ağızlarında yer alan ve tadı, şekli ve kokusuyla âşıklara esin kaynağı olmuş bir elma çeşididir.

Almayı dalından almalı değil,

Çirkini güzele vermeli değil,
Yavru küçük deyi döğmeli değil,
Sürmeli gelinin derd'aldı beni. (Sakaoğlu, 2004: 456)

Bu dörtlüğümüzde ise dolaylı bir ilgi söz konusudur. Nasıl ki elmanın yakıştığı yer, en güzel görüldüğü yer dalı ise güzelin de dengi yine yiğit ve yakışıklıdır. Elmayı dalından almanın olumsuzluğunu, çirkini güzele vermenin kötülüğüyle ilişkilendirmiştir. Bu dörtlükte de **Karacaoğlan** elma-sevgili ilişkisini elma-dal ilişkisi bağlamında değerlendirmiştir.

Elma-Göz İlişkisi

Atın beli kısa, boynu uzun,
Kuru suratlısı, elma gözünü,
Kızın iplik iplik süt beyazını,
Severim kır atı bir de güzeli.

Dadaloğlu, bu dörtlüğünde göçebe Türkmen boylarının vazgeçilmez unsuru olan kır at ile halk şairlerine ilham veren sevgiliyi ilişkilendirmiştir. Burada, atın gözünün elmaya benzetilmesi ilginç bir benzetme olarak dikkatimize çekmiştir. At burada âdeta sevgili ile bir tutulmuştur. Bu sebeple sevgiliye ait olan bir benzetme unsurunu "aktarma" yoluyla at için kullanmakta âşığımız bir sakınca görmemiştir.

Elma-Sevgiliyle Kavuşma Zamanı

Elma âşık şiirinde bir benzetme unsuru olarak kullanılırken halk türkülerinde sevgiliyle kavuşma zamanının sembolü olarak geçmektedir. *Ağlama Yâr Ağlama* adlı Diyarbakır türküsünde elma sevgiliyle kavuşma zamanını yani güz mevsimini belirtmektedir. Aynı türküde sevgilinin güzelliği elmanın al olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Bu türkümüzü aşağıya alıyoruz:

Elma al olanda gel,
Ayva nar olanda gel,
Hasta düştüm gelmedin,
Bari can verende gel.
Elmada al olaydın,
Selvide dal olaydın,
Bana göre yar mı yok,
İstedim sen olaydın.

SONUÇ

Görüldüğü gibi, âşık edebiyatının temsilcileri olan âşıklar geleneğe bağlı olarak sevgililerinin tasvirini yaparlarken elma motifini kullanmışlardır. Âşıklar, sevgililerinin güzelliklerini anlatmak için, Türk kültür hayatında önemli bir yere sahip olan ve çok eskiden beri bildikleri elmanın şekli, rengi, kokusu, tadı ve başka özelliklerinden yararlanmışlardır. Özellikle saz şiiri geleneğinde şiir söyleyen âşıklar bir benzetme unsuru olarak elmaya sıkça yer vermişler ve sevgililerinin güzelliklerini resmetmişlerdir. Âşık edebiyatı geleneğindeki bu eğilim modern şairlerimizi de etkilemiş ve Cumhuriyet sonrası Türk şairlerimiz de elma-sevgili ilişkisini şiirlerinde kullanmışlardır. Bundan başka sadece elma üzerine söylenmiş onlarca şiir de edebiyat dünyamızdaki yerini almıştır.

KAYNAKLAR

- [1] Akça, Kemal, 1940, *Sille'nin Halk Şairleri*, Konya.
- [2] Altun, Işıl, 2008, "Türk Halk Kültüründe Elma", *Turkish Studies*, 3/5, Sonbahar, 262-281.
- [3] Büyükoflaz, Rukiye, 2004, *Halk Anlatmalarında Elma Motifi Üzerine Bir Araştırma*, Konya, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)88-99.
- [4] Çatak, Ali, 1992, *Bütün Yönleriyle Seyrânî*, Ankara.
- [5] Özcan, Hüseyin, 2008, "Karacaoğlan'ın Şiirlerinde Meyve", *Turkish Studies*, 3/5, Sonbahar, 227-238.
- [6] SAKAOĞLU, Saim (2004), *Karaca Oğlan*, Ankara.
- [7] Saraçoğlu, Ali, 1999, *Ercişli Emrah*, Ankara.
- [8] Şimşek, Esmâ, 2001, "Türk Folklor ve Halk Edebiyatında Elma", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 105, Aralık, 203-216.
- [9] Şimşek, Esmâ, 2008, "Ölümsüzlük İlacı Elma", *Turkish Studies*, 3/5, Sonbahar, 193-204.